

Om fossile Terebellide-Rør fra Danmark.

Af

J. P. J. RAVN.

BLANDT de Forsteninger, som nuværende Direktør J. ROSENBERG, Kongsdal Cementfabrik, for en Del Aar siden indsendte til Mineralogisk Museum fra Skrivekridtet ved Cementfabrikken »Dania« ved Mariager, fandtes der nogle af Fiskeskæl og andre Fiskelevninger bestaaende Sammenhobninger, som særlig tiltrak sig min Opmærksomhed. Efter Hobenes hele Form at dømme kunde der nemlig her næppe være Tale om egentlige Fiskeskeletter; tilmed laa Resterne spredte mellem hverandre uden nogensomhelst Orden, og man maa dog antage, at der under Skrivekridtets Aflejring har været saa roligt Vand ved Havbunden, at Skeletdelene af en Fisk maatte forblive nogenlunde i deres oprindelige Stilling. Snarere maatte man tænke sig, at man her havde at gøre med Kopolither efter et eller andet fiskeædende Dyr eller muligvis med Rør efter Orme eller andre rørbyggende Former.

Under et Besøg i British Museum (Nat. Hist.) 1908 blev jeg blandt de udstillede Forsteninger opmærksom paa ganske lignende Dannelser som de ovenfor omtalte; de laa her under Navnet *Terebella? Lewesiensis* (Mant.) og var altsaa henførte til Røormene. Senere har F. A.

BATHER¹⁾ helliget dem en lille Afhandling, hvori han nævner, at det er W. DAVIES, der har henført dem til Røormene, efter at de først var beskrevne af G. A. MANTELL under Navnet *Muræna? Lewesiensis* og senere af L. AGASSIZ henførte til den af ham beskrevne Fisk *Dercetis elongatus*. BATHER meddeler endvidere, at man nu fra det engelske Kridt kender Exemplarer, hvis Rør er dannede af andet Materiale end Fiskerester. I den cenomane »Grey Chalk« ved Folkestone har man saaledes fundet et Rør, sammensat af smaa Blade og Barkfragmenter af en eller flere Coniferer (Fyr eller Gran), og endelig er der Eksemplarer, i hvis Rør der ikke kan paavises noget Spor af tilhæftede Fremmedlegemer. BATHER er tilbøjelig til at antage, at Fiske-, Echinoderm- og Planteresterne hver for sig er udvalgte af 3 forskellige Annelide-Arter; han vover dog endnu ikke at tage endelig Stilling til dette Spørgsmaal, men haaber, at ny Indsamlinger vil kunne bringe Lys i Sagen. De fleste af de af Fiskerester opbyggede Rør henfører han til »*Terebella*« *lewesiensis* Mant. sp. (sensu stricto), der i England gaar fra Cenoman til Senon. Kun et enkelt Ekemplar fra Gault henføres til en ny Art, »*Terebella*« *lutensis* Bath.

Senere har K. A. GRÖNWALL beskrevet ganske lignende Rør fra Køpingsandstenen, formodentlig tilhørende 4—5 Individuer. De henføres til den først nævnte af de engelske Arter²⁾.

I det følgende skal omtales, hvad der i Universitetets Mineralogiske og Geologiske Museum findes af formo-

¹⁾ F. A. BATHER: Upper Cretaceous Terebelloids from England. — Geol. Mag. Decade V, Vol. VIII. p. 481—87 and 549—56. London 1911.

²⁾ K. A. GRÖNWALL: Maskrör från Köpingsandstenen. — Geol. För. i Stockholm Förhandl. Bd. 34. S. 214—20. Stockholm 1912.

I Mineralogisk Museums Samlinger findes en Del smaa Stykker af Køpingsandsten, indeholdende uordnede Hobe af Fiskeskæl, Finnestraaler og Knogler, der formodentlig har samme Oprindelse som de af GRÖNWALL omtalte.

dede Terebellide-Rør, dels fra vore Kridt- og dels fra vore Tertiæraflejringer. Naar de henføres til bestemte Arter, maa der tages den Reservation, at der ved en saadan »Art« kun forstaaes en vis Type af Rør. Det er nemlig næppe muligt alene paa Grundlag af Rørene og uden Spor af Kendskab til de Dyr, der har beboet dem, med Sikkerhed at skelne mellem Arter i almindelig Forstand. Dertil er Rørenes Form i de fleste Tilfælde for lidet karakteristisk, og som før omtalt ved man heller ikke med Sikkerhed, hvilken Betydning der i saa Henseende kan tillægges den Omstændighed, at nogle Rør er opbyggede af et Materiale, andre af et andet. Ogsaa Slægtsbestemmelsen maa vel antages at være noget tvivlsom.

1. »*Terebella*« *lewesiensis* Mant. sp.

1822. *Muræna?* *lewesiensis*; G. A. MANTELL, Fossils of the South Downs. S. 232; Tav. 34, Fig. 11; Tav. 40, Fig. 2.

1879. *Terebella lewesiensis* Mant. sp.; W. DAVIES, On some Fish Exuvia from the Chalk etc. — Geol. Mag. (N. S.) Dec. II, Vol. VI, S. 145.

1911. »*Terebella*« *lewesiensis* Mant. sp.; F. A. BATHER, Upper Cretaceous Terebelloids from England. S. 482.

1912. *Terebella lewesiensis* Mant. sp.; K. A. GRÖNWALL, Maskrör från Köpingsandstenen. S. 218; Tekstfig. 1.

Denne »Art« foreligger baade fra Arnagerkalken, fra Skrivekridtet og sandsynligvis fra Nyere Kridt.

I Arnagerkalken er kun fundet et enkelt, noget fladtrykt Rør. Det er et Brudstykke, 80—90 mm langt; dets Vidde ved de to Ender er henholdsvis 24 og 14 mm. Overfladen viser temmelig tæt liggende Rester af Fisk: navnlig Skæl, en Del Finnestraaler samt enkelte Hvirvler og andre Knogler.

Ogsaa fra Skrivekridtet foreligger som allerede nævnt Rester af Terebellide-Rør. De tilhører den samme Type

som det ovenfor beskrevne fra Arnagerkalken. Det bedst bevarede Eksemplar stammer fra Cementfabrikken »Dania«s Kridtgrav ved Mariager Fjord. Det er imidlertid et kun ca. 55 mm langt Brudstykke, stærkt fladtrykt; dets Bredde er ca. 25 mm. Paa Overfladen ses

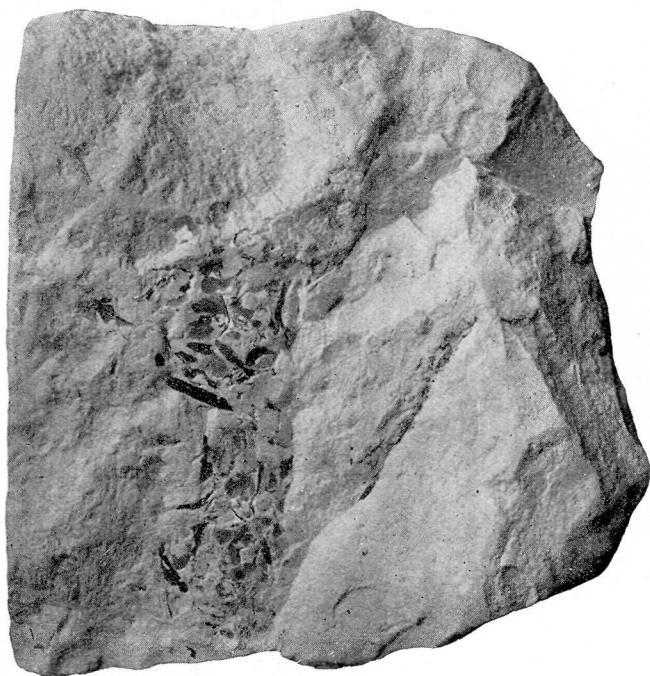

Fig. 1. »Terebella« *levesiensis* Mant. sp. Nat. Størrelse. Fra Skrivekridt ved »Dania«, Mariager Fjord.

navnlig Skæl, men ogsaa forholdsvis mange Knoglerester af Fiske. Paa samme Lokalitet er fundet endnu et Brudstykke af et Rør, ligesom der synes at foreligge et Par mindre Brudstykker fra Møens Klint.

I Blegeskridtet ved Grenaa er der fundet nogle Brudstykker, som sandsynligvis ogsaa maa føres herhen.

2. »Terebella« *eocaenica* n. sp.

I det rødbrune plastiske Ler i Nærheden af Holme-

hus, Røgle Klint, hvor Prof. N. V. ÛSSING 1906 fandt et Eksempplar af den nedreeocæne *Plagiolophus Wetherellii* Bell¹⁾, blev der samtidig fundet en lille Stump af et Terebellide-Rør. Da jeg et Par Uger senere besøgte den samme Lokalitet, var jeg saa heldig at finde endnu et Par større Brudstykker, muligvis af det samme Rør som

Fig. 2. »*Terebella*« *eocaenica* n. sp. Nat. Størrelse. Fra plastisk Ler i Røgle Klint.

det først fundne. Det største Brudstykke har en Længde af ca. 10 cm.

Røret er helt fladtrykt, saa at det nu præsenterer sig som et 23—24 mm bredt Baand, der til begge Sider begrænses af et ca. 2,5 mm bredt Bælte, der er lysegraa og temmelig skarpt afgrænset fra det rødbrune Ler, hvori Røret ligger. Dette lysegraa »Lag« findes ogsaa

¹⁾ Se J. P. J. RAVN: Om det saakaldte plastiske Lers Alder. — Medd. fra Dansk geol. Foren. Nr. 12. S. 26. Kbhvn. 1906.

paa Rørets Underside, saa at det sikkert overalt har omgivet Røret. Formodentlig skyldes denne Farvning, at Leret her er mere kalkholdigt end ellers. Maaske er det en lignende Konkretionsdannelse som den, der beskrives af GRÖNWALL for de i Köpingsandstenen fundne Rørs Vedkommende.

Selve det fladtrykte Rør udgøres af en indtil ca. 3 mm tyk Sammenhobning af organiske Rester, udelukkende Fiskerester, saavidt ses kan. De er stærkt forvitrede og mørke af Farve. Hovedmassen udgøres af Skæl, men der findes dog ogsaa mange Finnestraaler og enkelte andre Knogler. De fleste Finnestraaler er ordnede i Rørets Længderetning, men en Del ligger dog mer eller mindre paa tværs.

De foreliggende Brudstykker har stor Lighed med »*T.*« *lewesiensis*; den eneste Forskel er vel den, at der til Rørets Dannelse er medgaaet langt flere Skæl og Knogler, end Tilfældet er hos »*T.*« *lewesiensis*, hos hvilken disse Rester ligger meget mere spredt; Røret hos »*T.*« *eocaenica* har været betydelig solidere. Hvorvidt man kan tillægge denne Karakter nogen synderlig Vægt med Hensyn til Artsbegrænsningen, er vel tvivlsomt, men da den store Forskel i Alder gør det usandsynligt, at Rør fra det øvresenone Skrivekridt og Rør fra det nedreocæne plastiske Ler kan være byggede af samme Art, har jeg anset det for rigtigst at foretage en Adskillelse.

I en lille Strandsten, tilhørende den paleocæne Kertemindemergel og funden 1897 ved Kerteminde af nuværende Statsgeolog GRÖNWALL, ses en Del Fiskerester, navnlig Skæl blandede med enkelte Knogler, deriblandt et Par Otolither. Om man ogsaa her har med et »*Terebella*«-Rør at gøre, kan ikke afgøres paa Grund af Materialets Ufuldstændighed, men der synes dog at være nogen Sandsynlighed herfor.

3. »*Streblosoma*« *atavum* n. sp.

Under et Besøg ved Albækhoved (Nordsiden af Vejle Fjord) i Sommeren 1906 fandt jeg i en Lerjernstenskongregation fra det derværende plastiske Ler et ejendommeligt, regelmæssig skruesnoet, proptrækkerformigt Rør. Begge Ender af Røret synes at mangle, saa at der kun foreligger et 57 mm langt Brudstykke. Rørets Vidde er ca.

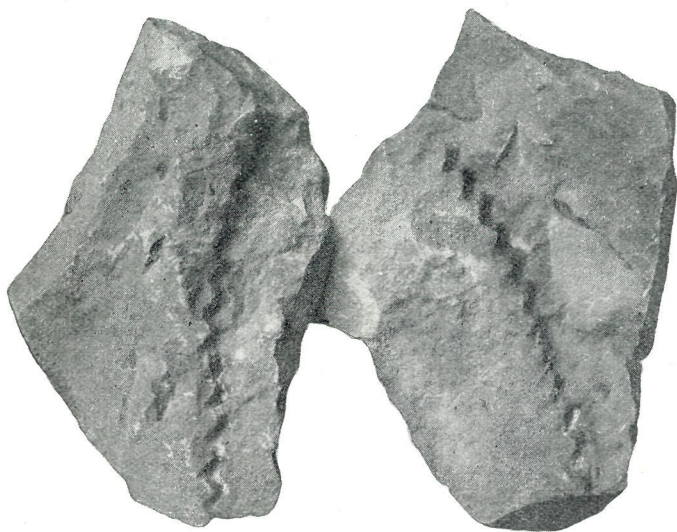

Fig. 3. »*Streblosoma*« *atavum* n. sp. Nat. Størrelse. Fra plastisk Ler ved Albækhoved.

2 mm, og det er snoet ganske regelmæssig om en svagt bøjet Længdeakse. Udvendig synes det at have været forsynet med en temmelig skarp Længde- eller Spiral-køl. Indvendig er det beklædt med en tynd, udadtil skarpt afgrænset, mørkebrun Skorpe. Af Fremmedlegemer ses intet Spor. Sandsynligvis antyder den brune Skorpe, at Røret har været dannet af Dynd. Det er dog muligt, at den svarer til den Skorpe, der udvendig beklæder Kongregationen; denne Skorpe er dog betydelig tykkere.

At dette Rør skylder en Organisme sin Oprindelse, maa vel anses for givet, og det laa da nær at tænke sig en eller anden Orm som Ophav. Jeg henvendte mig derfor til Annelideforskeren, mag. scient. HJ. DITLEVSEN, hvem jeg skylder megen Tak for Oplysninger om recente Terebelliders Rør. Hr. DITLEVSEN meddelte mig da, at Rør af lignende Form i Nutiden byggedes af Slægten *Streblosoma* (f. Eks. *Str. cochleatum* Sars). Jeg har derfor henført Røret til denne Slægt, selvfølgelig dog med den S. 385 fremsatte Reservation. — Saavidt mig bekendt er fossile Rør af denne Type ikke tidligere beskrevne.
